

ÉS MOST JÖJJENEK A...

(Önéletrajzi esszé-vallomás)

*Ne tapossatok rajta nagyon,”
Ne tiporjatok rajta nagyon...
(Ady)*

Csalódásainkról nem szívesen beszélünk. Már csak azért sem, mert a csalódás igen közeli rokonságban van a tévedéssel. Az ember pedig szeretné tévedhetetlenek tudni magát, olyannak, akit ha nem is mindig a tapasztalata, a tudása, mert az igen korlátozott és véges, de legalábbis egészségesnek hitt ösztöne a helyes útra vezet.

A Hittel körkérdésében a rendszerváltozás megítéléséről van szó. Olyannak képzeltem-e ezt változást, mint ahogy megtörtént és végbement. Rendszerváltozás? Sokan megkérdőjelezik. Tán okkal. Azt azonban nem lehet tagadni, hogy valami azért mégiscsak történt az elmúlt tizenöt évben, vagy még távolabbra tekintve, sok minden változott az elmúlt ötven esztendőben. A válasz – nem lévén szociológus és semmilyen társadalom-vizsgálattal foglalkozó tudomány művelője – csakis vallomás lehet, legjobb esetben is esszé-vallomás. Még pontosabban *önéletrajzi esszé-vallomás*.

A „történelem” álarcában tetszelgő abszurd világ hamar lebontotta azt a védőfalat, amelyet a család épített körém. Már a kamasznak is magának kellett döntenie, nem volt kitérő. A szabad választás fele-

lősségét és megtisztelő „méltóságát” – ami egyéni életemet illeti – egész ifjúkoromban éreztem, olykor talán szenvedtem is miatta. Természetesen nem külső, fizikai szenvedésre gondolok, hanem belső gyötrelmekre, lélekedző, léleknevelő belső harcokra. A lelkiismeret meg-megújuló próbáira.

1956 októbere, novembere hatalmas szökőárként zúdult ránk, és átmosta az országot. Tisztázta a frontokat, mindent lezárt és értelmezett. Tudatos létemet ettől a dátumtól számítom.

A forradalom vérbefojtása számomra nem azt jelentette, hogy végleg, legalábbis egy évszázadra eldőlt hovatarozásunk, hogy a megdönthetetlen (legalábbis annak látszó) keleti despotizmus ellen nincs értelme lázadoznunk, mert azzal csak vérvesztésünket növeljük. Sokan gondolták, hogy hosszú távú túlélésre kell berendezkednünk, s megadni a császárnak, ami a császáré, mert mást nem tehetünk. A nemzet csak így élheti túl a diktatúrát, őrizheti magát a jövőnek. Ezt a túlélési stratégiát legvilágosabban a simulékony Szekfű Gyula fejtette ki még annak idején a második világháborút követő években (Forradalom *után* [1947]), miszerint a magyarság számára nincs más lehetőség, mint „a Szovjetunió békerendszerébe való beleilleszkedés”. A bukás kábulatában az írók, a szellem emberei közül többen is elfogadták – némi erkölcs diktálta módosítással – ezt a helyzetértékelést és az ebből következő magatartásformát. Még azok is, akik korábban mindenhez alkalmazkodó, amőbatermészete miatt bírálták Szekfűt. Elfogadták saját „zsigeri” tiltakozásuk ellenére, és nem holmi opportunizmusból (természetesen ilyenek is akadtak bőven), hanem a nemzetféltés önmehtagadó aszkézisével.

Az „aszkézisből” áradó pesszimizmus azonban

lényegileg az elnyomó rendszert erősítette, s ezzel együtt – szándéka és indíttatása ellenére – még az elnyomó apparátus kezére is játszott. Mindent megtett annak érdekében, hogy a nemzetmentő „aszkeziszt” az „opportunizmussal” egybemossa, s így diszkreditálja. Változván az idők, ez az ideológiai manipuláció szülte s szüli napjainkban is azokat a „társadalmi megbékélést szorgalmazó” kijelentéseket hogy „nem vethetünk semmit egymás szemére”, „mindannyian sárosak lettünk”, „mindannyian támogattuk a bolsevik rendszert”. Egyikük azzal, hogy dicsőítő panegirikuszokkal rukkolt elő, másikkuk viszont azzal, hogy bizonyos reális (mondhatnám, szekfűi) meggondolások alapján (a megjelenés érdekében) hozzájárult művei megcsonkításához. (És ezzel a *hazug konszolidáció* illúzióját hitelesítették.)

A tabló nem teljes, a kép sokkal bonyolultabb, a háttérben ott láthatjuk a szótlan tömeget, azokat, akik nem akarták, és akik még artikulálni sem tudták véleményüket és érdekeiket.

De akadtak olyanok is, akiket – az ötvenhatos sokk múltán – nem gyűrte maga alá a kétségbeesés, akik számára ötvenhat eseményei azt bizonyították, hogy a magyarság gerince nem roppant meg, a magyarság a megtörettetés után (amit a második világháború, az azt követő második Trianon és a tizenkilencet majmoló Rákosi diktatúra képviselt) talpra tudott állni, ki tudta egyenesíteni derekát, erkölcsi tartalékaiból futotta egy reménytelen, hősi gesztusra. Ezt a fiatalabb generációt, valószínűleg annak is csak töredékét, nyilván nem erkölcsi többlete, magasrendű tisztánlátása vagy éppen bölcsessége segítette abban, hogy ki tudott szabadulni a pesszimizmus béklyóiból, hanem pusztán – meglehet, indo-

kolatlan és oktalan – életkorából eredeztethető *biológiai optimizmusa*.

Önéletrajzi esszé-vallomást írok, s el kell ismer-nem, magamat is ezek közé az „action gratuite” op-timisták közé sorolom. (Feltételezem ugyanis, hogy ez a „halmaz” nem csupán egy elemből áll.) Szá-momra (értsd: számunkra, a halmaz elemeinek) 1956 annak az erőnek megjelenése volt, amely rejt-ve és időnként felszínre törve egy-egy jelenségben, történelmi eseményben megmutatta magát, és min-den állítólagos „zsákutcánk” ellenére megtartott bennünket. Emléke, példája azt a meggyőződést nevelte fel bennem, hogy ezt a ránk telepedett (ránk telepített – hogy kik által, most szinte mellékes) rendszert is legyűrjük, ennek pusztulnia kell, sőt pusztulni is fog. Ebben hittem, erről meg voltam győződve, bizonyos voltam benne még akkor is, ha ezt a változást én magam esetleg nem is érhetem meg. Az előzőkben jellemzett aszkézissel rokon, de attól lényegesen különböző, mert a kétségbeeséssel határos optimista aszkézissel készültem erre a talán soha be nem következő, de filozófiailag is megala-pozott változásra.

Arisztotelész maga jött a segítségemre. Valahol azt olvastam tőle, hogy az emberek olyan mértékben ré-zsesednek a halhatatlan isteniből (azaz a *létből*, a *lé-tezésből*), amilyen mértékben részesei az *igazságnak*. 1956 leverésében, a véres megtorlásokban az igaz-ságnak még az árnyékát sem tudtam (és akartam) felfedezni, és az Arisztotelésztől kölcsönvett tételem szerint, ami ilyen mértékben nélkülözte az igazsá-got az a lényegyet tekintve nem is létezett. Azt nem-csak elutasítani, de még megvetni sem volt érdemes. Ebben az abszolút negatív, nem-létező világban posvány iszapját szopva éldegéltünk évtizedeken át.

A magyar történelem legsötétebb korszaka köszöntött ránk, amihez foghatót, pusztítóbbat aligha találhatunk. Az 1848–49-es levert forradalmat követő 18 év a kádári „konszolidáció” harmincegynehány évéhez képest – leszámítva Haynau „igazságtételét” – történelmünk üde foltja. A kádári időszakban az erkölcsök olyan romlásának lehettünk tanúi, átélői és áldozatai, amely példátlan.

Nemcsak az erkölcsök romlottak meg, hanem az erkölcsképző szervek pusztultak el. A nagy vérvesztéséget túl lehet élni, de ha a vérképző szervek nem működnek, az a halált jelenti. Nem sokat tévednek azok, akik Kádár Jánost a huszadik század legzseniálisabb, legsikeresebb magyar politikusának tekintik. Nyilván az ösztöneibe volt írva, hogyan kell, milyen technikával lehet erkölcsileg korrumpálni az egész magyar társadalmat. Ennek a gyalázatos folyamatnak volt zseniális bajnoka. Közben azt is igyekezett elhithetni – s hívei ezt előszeretettel hangoztatják –, hogy mindenki, aki itt élt, tagja és aktív részese volt ennek a több évtizeden keresztül működtetett bűnszövetkezetnek.

Sok más mellett olyan besúgóhálózatot épített ki, amely messze túlszárnyalta az I. Ferenc korában működtetett szervezetet, s a legbizalmasabb baráti társaságok tagjait is rá tudta venni – gyakran minden fizikai erőszak alkalmazása nélkül – hogy részt vállaljanak a „szerv” munkájában. Csak példaként említem meg, hogy annak idején, 1958–59-ben egy baráti kör rendszeresen összejött Andorka Rudolf lakásán, ahol – úgy hittük – a hivatalos állampolgári szervektől távol bizalmasan megbeszélhetjük az ország sorsát, esetenként a napi politika eseményeit. Ebből a meghitt baráti társaságból a Történelmi Hivaltaltól megkapott iratok tanúsága szerint „Áru-

lók” és „Acél Gábor” fedőnéven ketten is küldték rendszeresen jelentéseiket. Azt már szinte természetesnek is lehet tekinteni, hogy leveleimet egészen 1989-ig rendszeresen elfogták, s a „szerv” a megfelelő helyre jelentéseket küldött róluk.

Így éltem (éltünk) ebben a nem-létező országban. És úgy hittem, úgy képzeltem, hogy ennek a rendszernek feneketlen aljasságával, erkölcsromboló és erkölcsöt megvető lényegével mindenki tisztában van, s mélységesen elítéli. Vagy csak azért nem ítéli el, mert esetleg nem tud róla.

Az előbb említett fedőnevű jelentésírók és a „Nagy Márton”, valamint „Somogy – 28” fedőnevű munkatársak jelentéseiből látom, hogy ők (azaz a „szerv”) pontosan tudták, ki vagyok, mit gondolok róluk, s mi az, amit olykor rejtjelezve (ők nagyon jól ismerték a „kulcsot”) meg is írok. Ismertek engem, én ismertem őket, ha ezekről a fedőnév mögé bújtattott (kiletüket – egy kivételével – ma is csak sejtem) buzgó jelentésírókról csak regélni hallottam.

Így éltem ebben a nem-létező országban, és a történelem, a *magistra vitae*, az élet tanítómestere senkinek sem fogta meg a kezét, a hályogot sem húzta le a szemekről, nem gyújtott világot. Hagyta, hogy mindenki játssza el a maga választotta szerepet, amely olykor bohózatnak sikeredett, máskor tragédiába fulladt. Én jó tanítványként nem nyerni, csupán odafigyelni akartam.

És vártam. Reménykedtem. Bízom, hittem az igazság hatalmában. És közben éreztem, hogy körülöttem (körülöttünk?) egyre ritkább a levegő, elfogy az „éleny”, az oxigén. Ekkor kezdtem el az adatokat gyűjteni, majd írni szociográfiámat a *Magyarország felfedezése* sorozat számára a huszadik századi ki- és betelepítésekről, a bukovinai székelyek befogadásá-

ról, a svábok háború utáni elűzéséről, a felvidéki magyarság jogfosztottságáról, a középbirtokos parasztság megtörettetéséről, a kulákpolitikáról, a brutális szövetkezesítésről, arról az erkölcsi káoszról, amely végül 1956-hoz, majd azt követően a nemzeti öntudat megrokkánásához vezetett.

Hogy mit vártam és miben reménykedtem? Vég-ső soron abban – és ezt próbáltam megfogalmazni, körülírni, sugallni minden munkámban, mondhatnám, minden életmegnyilvánulásommal –, hogy még egy halálba hajszolt, az élet szentségét megtagadó társadalom is megtalálhatja önmagát, ha felismeri, hogy milyen csapdába ejtették, hogy becsapják. Unos-untalan gazdasági és pénzügyi válságról beszéltek, mintha az volna nyomorúságunk, rossz közérzetünk, legendás pesszimizmusunk igazi oka. Holott ez csak álarc volt, a demagógia spanyolfala, amely mögött közben milliárdos vagyonok keletkeztek és cseréltek gazdát. Mindennek gyökere, ősz oka, a kádári rendszer igazi öröksége, a mindent elpusztító és felemésztő erkölcsi válság volt és maradt mind a mai napig. Amely, sok más mellett természetesen tekinti a szemérmetlen szabadrablást, az „emberiségben” gondolkozik, s egy vállrándítással intézi el, hogy minden évben egy kisváros tűnik el a magyar népesedési térképről.

Rádöbbsentem, hogy halálra ítélt országban élünk, és ha nem változunk meg, ha nem építünk fel egy új, erkölcsi alapokon nyugvó eszmei Magyarországot, akkor további történelmünk reménytelen halotti szertartás.

Az értelmiség árulásáról mostanában soknál is többet beszéltek, többnyire felelőtlenül és legtöbbször csak azért, hogy tulajdon árulásukról eltereljék a figyelmet. (A félreértések elkerülésére az „értelmiség”

az én szóhasználatomban nem csupán, vagy szinte egyáltalán nem a „politikus” szinonimája.) A vádakát – magamat is értelmiséginek tekintvén – minden alkalommal, személy szerint, mint méltatlan és igaztalan vádat, visszautasítottam. Most azonban – tizenöt évvel a rendszerváltozás után – némi lelkiismeretfurdalással gondolok és idézem fel (vagy vissza) azokat a hiteket, vágyakat, a magammal szemben támasztott „elvárásokat”, amelyeket nemcsak elgondoltam és a szerint igyekeztem élni, de magára a társadalomra is (követelményként) rávetítettem. Abban a szent meggyőződésben, hogy a szó, a tapasztalás, az igazság felismerése olyan erő, amely magát a valóságot is képes megváltoztatni. Ma már büntudattal ismerem be tévedésemet: *túlbecsültem* a szavak, helyesebben *az igazság kimondásának erejét*.

Ebből egyenesen következik, hogy *az igazság kimondásának szabadságát* abszolút értéknek tekinttem. Nincs olyan magas ár – hittem –, amit ez ne érne meg, amit sokallnék érte. Ad absurdum: ez talán még az életnél is fontosabb. Úgy éreztem, ennek megszerzésével számomra – kis túlzással – szinte befejeződött a rendszerváltozás. Ennél többet nem kívánhatok és nem is kívánok – hittem akkor, s hittem el magammal hosszú ideig. Egyébként ennek az elkötelező meggyőződésnek jegyében vállaltam el – súlyos keresztként, ami elől kitérnem csak saját hittem megtagadásával lehetett volna – egy politikai napilap, az *Új Magyarország* főszerkesztői tisztét.

A várt hatás persze elmaradt, s a lelkiismeret időleges megnyugvását fokozott gyötrődés követte. Nem arról akarok írni (bár tudom, ez egyik ciánnal szennyezett aranybányája közéletünknek), hogy a jelképnek is tekinthető *Új Magyarország* miért nem teljesíthette be neki szánt hivatását, miért nem ke-

rülhetett azok kezébe, akiknek szántuk s mindazok kezébe, akiknek olvasniuk kellett volna. Ez azonban kívül esik az önéletrajzi vallomás határain. Inkább azt szeretném feszegetni, hogy a széles társadalomban, egyáltalán az emberekben valóban megvolt-e az az általam, az „értelmiségi” által abszolútnak tekintett igény a gondolat, a gondolkozás szabadságára, az igazság kimondására. Kínozta, gyötörte-e őket annak hiánya. Felismerhették-e annak jelentőségét és érezhették-e annak kínzó hiányát.

Ez a hiányérzet – ma már úgy látom – mindent meghatározó intenzitással csak bennünk munkált. Azokban, akik (talán utolsó mentsvárként) hittek a kimondott szavak mindenhatóságában. Azokban a szavakban, amelyeket ők vagy mi mondtunk ki. Mi és én, azok akik – hadd ismétljem meg magamat – *az igazság kimondásának szabadságát* abszolút értéknek tekintették. Önhittén és önző módon. Tiszteletre méltó önhittséggel és olykor önfeláldozó önzéssel. Mert – maradjunk csak az önéletrajzi vallomás keréknymóiban – nem gondoltam, nem hittem, nem tudtam róla, amit később meg kellett tapasztalnom, hogy sokan úgy érezték (és joggal), hogy a kádári, lágy diktatúra posványos iszapjában az igazság kimondásának (ennek az erkölcsi parancsnak) profánul hangzik, de egy-egy pohár sör mellett, baráti beszélgetésben is meg lehet felelni.

Értelmiségi vétek volt – ha nem is árulás – a szavak, *az igazság kimondásának túlértékelése*. Ha nekem, az értelmiséginek ez a szabadság – a kimondás, az igazság (legalábbis a vélt igazság) örömteli megfogalmazásának szabadsága – sokat, majdnem mindent jelentett, nekik, sok százezernek (ha nem több milliónak) jóval kevesebbet, úgyszólván semmit. Hisz evvel a tiltott szabadsággal a rendszervál-

tozás előtt is éltek. Ha ez volt a legtöbb, amit a rendszerváltozás hozott, amit a rendszerváltozástól kaptak, akkor ők joggal érezhették, hogy nem kaptak semmit, hogy őket, magyarán szólva, kisemmizték. Áldozatot kellett vállalniuk – mert a rendszerváltozás a többségtől áldozatot követelt – a semmiért. Akár akarták, akár nem, erre kényszerítették. Gyalogjáró megfogalmazásban: én, az értelmiségi, az „áldozatok”, jobban mondva a veszteségek ellentételezésére (hogy például újabban szinte csak filléreket kapok egy-egy könyvem megjelenéséért, hogy az irodalom és az „íróság” az értékvesztés káoszában társadalmi presztízsét is elvesztette, hogy a társadalom perifériájára szorult, stb.), mondhatnám, cserében megkaptam az annyira óhajtott igazmondás szabadságát. Hogy ez önmagában mennyire érték, hogy a körülmények, az elmentenciák hogyan értékteleníthetik el, hatását hogyan semlegesíthetik, és semlegesítik is, ez csak később derült ki. Az első időben, vagy az első idő előtt ez mégiscsak erkölcsös, pozitív és – semmiképpen sem anyagi értelemben – hasznos cserének látszott. A többiek azonban, akik az előbb említett módon esetleg eddig is gyakorolták az „igazmondást”, okkal érezhették magukat becsapottnak, hisz a rendszerváltozással megingott a létbiztonság, szembe kellett nézniük a munkanélküliség rémével, s kárpótlásul semmit sem kaptak. Kiszúrták szemüket a híd alatt alvás szabadságával, azzal, hogy, ha épen úgy tetszik, akár Bécsben, a Kertnerstrassen is nyithatnak kávéházat.

Nem a vád és számonkérés, hanem a lelkiismeretfurdalás vezeti gondolataimat, mikor ezeket írom. Nyilván nem ezt vártam, nem ezt reméltem, mikor például azon a számomra emlékezetes, a sajtó elől

hermetikusan elzárt, 1986-os írószövetségi közgyűlésen arról beszéltem, hogy „beteg az ország, gyógyítani kell... Az első és legfontosabb, hogy higgyünk a gyógyulás lehetőségében... Újra fel kell építenünk az országot, s ha ki akarunk lépni mostani konzolidált – sokszor már úgy látom – vidám haldoklásunkból, új értékrendet kell kialakítanunk...”

„Nyílt egyenes beszédre van szükségünk – mondtam akkor. – Hogy amit az elmúlt évtizedek a lelkekben leromboltak, újjáépítsük.” Akkor azt hittem, hogy nemcsak én állok „megrettenve és belesápadva a statisztikákból kirajzolódó országos pusztulás képe” előtt, s ha elérkezik az idők teljessége, aminek eljövetelében sosem kételkedtem, ebben az új honalapításban mindenki egyforma intenzitással részt kér és vállal, s bűnbakkeresés helyett építkezni fog. Ma már ezt persze úgy fogalmaznám, hogy milliárdos vagyonok összeügyeskedése és mások kisemmizése helyett az ország, a közösség – hogy ne mondjam, a nemzet felemelkedésén fog munkálkodni.

Az akkor jelenlévő magas rangú pártküldöttek olyan ellenérzéssel fogadták helyzetjelentésemet és programomat, hogy azt még az igazság hitelesítő pecsétjének is tekinthettem, s ez még azt a naivitást is feledtette, amelyet, mint kinőtt ruhát, azóta sem tudtam levetni: a reményt, a „lehetetlenbe” vetett hitet.

Ettől a hittől és megtartó reménytől teljesen idegen volt mások, pontosabban az ártatlanok, az áldozatok kisemmizése. És mégis megtörtént. Szellemi közreműködésünkkel? Jóhiszemű tévedésemmel? Eszközzé váltam volna mások árulásában? Hogy ezeket az önkínzó szavakat milyen – esetenként talán „törvényes”, de erkölcstelen – machinációk, mesterkedések, vagyonból való kiforgatásokat vagy éppen bámulatos vagyongyarapodások váltották ki,

floridai nyaralók vagy a nyomasztó nyomor továbbélése – jól tudjuk.

Semmiképpen sem ezt vártam, s ezen a szinten a rendszerváltozást, vagy egyszerűen a mögöttünk hagyott tizenöt évet végzetes erkölcsi vereségnek tudom elkönyvelni.

Az eredendő bűn: túlságosan hittem (hittünk, mert hiszem, hogy ebben sem vagyok egyedül) az igazság kimondásának gyógyító hatásában. Egyszerűsítve: a szavak erejében. (Mások visszaéltek ezzel? Kijátszottak bennünket? – Védekezésnek talán ez sem utolsó.)

A másik vétek ennek épp az ellenkezője. Nem tudtuk felmérni, hogy a szavaknak milyen mágikus ereje van. Hogy a kimondott, a sokszor ismételt szó maga alá képes gyűrni magát a valóságot is. Az érzékelést, a tapasztalást is rabszíjra fűzi, ha nem jön segítségére az ész, a ráció, a gondolkodás, vagy éppen a génekbe, a zsigerekbe szorított irracionális élniakarás. És ez már majdnem politika. Kudarcbevalló politizálás. Sajnos, ennek rendszerét és működését is csak vastag és durva, vázlatszerű, szálkás vonalakkal tudom felvázolni.

Annakidején, a rendszerváltozásként megjelölt 1989-90 előtt, mondjuk a már előbb is emlegetett 1986-ban el nem tudtam volna képzelni, hogy leszámítva a párt vezető tisztségviselőit, a KISZ haszonélvezőit, a pártból élők és azon élőködők csoportját, az önkéntes besúgókat, a szovjetek hazai ügynökeit, **τους προδότας της πατρίδος**, mindazokat (igyekszem finoman fogalmazni) akiknek a hazánál mindig fontosabb volt a „létező szocializmus”, ismétlem, el nem tudtam volna képzelni, hogy ezeket leszámítva Magyarország lakóinak többsége visszakívánja, visszaszavazza a letűnt rendszer képviselőit.

És ez is megtörtént. A többség – szegény? – visszahozta őket. Leszámítva a leszámítandókat támogatóik jobbára azok közül kerültek ki, akiket előbb a kisémmizettek, a pórul jártak, a mindenkori vesztesek közé soroltam. Akik ugyan korábban, a „létező szocializmus” idején sem tartoztak a kedvezményezettek közé, a nagy egyenlőség korszakában őket legfeljebb szóban sorolták az „egyenlőbbek” közé. A rendszerváltozástól az elvont, semmit sem jelentő „szabadságon” kívül semmi más többletet nem kaptak, és a veszteségből, a biztonságihiányból nekik is annyi jutott, mint mondjuk az értelmiségnek. Semmivel sem vesztek többet.

Vagy talán mégis?

A szavak tovább élnek és hatnak, a szavaknak mágiikus erejük van. Még akkor is, vagy akkor még inkább, ha kicsúszik, elsorvad, ködbe vész mögülük a valóság, ha a múlt fátyla átfesti, ha az emlékezet kilúgozza belőlük a fájó valóságot, és marad a mákony, az andalító hazugság. Ki ne emlékeznék arra, hogy „minden hatalom a dolgozó népé”, s ki ne tudta volna, hogy valójában kinek a kezében van a hatalom, s az, kinek vagy kiknek az érdekeit szolgálja. Erről Dosztojevszkij jut eszembe. Még 1949-ben másoltam ki a *Megmételezettek*-ből (Беси – fordította Szabó Endre) Sigalyevnek, „az emberszeretet fanatikusának”, az egyenlőség kitalálójának elméletét: „A rabok kötelesek mind egyenlők lenni: despotizmus nélkül nem volt még sem szabadság, sem egyenlőség, de a csordában egyenlőségnek kell lennie. Ez a sigalyevi tan.” Nálunk az elmúlt ötven évben a despotizmusról kevés szó esett, az egyenlőségről annál több. Azt azonban meg kell adni, hogy akkoriban az „egyenlőbbek” nem kérkedtek milliókat érő karórájukkal, de még luxus dácsájukat is in-

kább titkolták. Bizonyára nagyon kevesen tekintették magukat „éhes proletárnak”, de arra a „senkik” is igényt tarthattak, hogy „holnap” már „minden” lesznek, s majd valamikor, a megígért „végső harc” után elkövetkezik a...

És itt brosúrák, szónoklatok, röpcédulák örökké szajkózott szövegeit idézhetném, szavakat, szavak garmadáját, amelyek átítatták napjainkat, beleivódtak sejtjeinkbe, amelyeket elfelejteni nem lehet, s amelyek követelőznek, lázítanak, illúziókat ringatnak és mesét sugallnak a kettőhúsos parasztkolbászról, a mindenkinek igénye szerint, stb. stb... A szavak túléltek a bukott politikusokat, kilépve a megsárgult újságoldalokról beépülnek az agysejtékbe, mitológiává nemesednek, és akik erről nem vesznek tudomást, azok...

Azok a velünk történelemből vajmi keveset értenek. Igen, igen, mert az is jelentett valamit, még akkor is, ha tudták, hogy az egész hazugság, de sokaknak mégis jó volt hallani, hogy az ő kezükben van minden hatalom, hogy nincsenek „urak”, hogy „megszűnt a kizsákmányolás”, hogy „holnapra megforgatjuk az egész világot”. Üres szavak, hazug szavak, de mégis elhangzottak nap mint nap, sőt napjában többször. Maga a hangsor, maga a puszta szó mégiscsak adott valami öntudatot, mímelte a megbecsülést. Visszatekintve egyre többnek látom, innen, ahol mindig csak pénzről, a pénz hiányáról, a munka hiányáról esik szó, és akiket eddig a „minden” várományosának mondtak, azok ebben a világban valóban senkik. Igaz, akkor is azok voltak, csakhogy a demagógia vigasztalansága is több mint a részvétlenség, a tehetetlenség vagy a tanácstalanság süket csendje. Akkor legalább mondtak valamit. Hát igen, ennek a mondásnak a vesztesei ők, a nagy vesztesek,

a társadalmi öntudatuktól megfosztott megalázottak és megnyomorítottak milliói, akiknek magatartását nem értjük, akiknek veszteségét, illúzióvesztését igen nehéz felfogni.

Ez az értetlenség volt (volt?) az értelmiség második eredendő bűne. A rendszer látszólag, szervezeteileg összeomlott, de a lelkekben a becsapott vágy tovább munkált. Függetlenül a valóságtól, szinte a valóság fölött. Mi pedig (én: „az értelmiség”) lebecsültük ezt az erőt, nem hittünk a szavak mágikus erejében. Hogy ennek a hamis mágiának a megteremtésében és tovább éltetésében a médianak kitüntetett szerep jutott, nem vonom kétségbe. Hogy a mágia politikai feltöltésében a média milyen (szánalmasan szomorú?) szerepet vállalt, nem firtatom. De hogy hatása nem segítette, sőt akadályozta azokat a valódi változásokat, amelyben annyian hittünk, hazát, nemzetet, sőt Európát féltő szeretettel vártunk, az bizonyos.

Az önéletrajzi esszé-vallomás eddig tart. És most jöjjenek a...

De vajon kik jöjjenek...? Kik jöhetnek? Talán a... (borzongva, megtiporva és félelemmel írrom le), talán... jöjjenek a győztesek...?

(2005. december)